

VAKIFLAR KESİNTİSİZ HAYIR

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ عُمَرَ تَصَدَّقَ بِمَالٍ لَهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يُقَالُ لَهُ ثَمْعٌ، وَكَانَ نَخْلًا، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي اسْتَفَدْتُ مَالًا وَهُوَ عِنْدِي نَفِيسٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ، لَا بِبَاعٍ وَلَا يُوْهَبُ وَلَا يُورَثُ، وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمْرُهُ.“

İbn Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer, Resûlullah (sav) zamanında Semğ isimli hurma bahçesini tasadduk etmek istemiş ve Efendimize gelerek, “Yâ Resûlallah! Ben çok nefis bir hurmalığa sahip oldum. Bu hurmalığı tasadduk etmek istiyorum.” demişti. Hz. Peygamber (sav) ise cevaben, “Satılmaması, hibe edilmemesi, miras bırakılmaması ve ancak meyvesinden infak edilebilmesi şartıyla oranın aslını tasadduk et.” buyurmuştu.

(B2764 Buhârî, Vesâyâ, 22)

عَنْ عَمْرٍو بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: مَا تَرَكَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَّا سِلَاحَهُ وَبَعْلَةً بَيْضَاءَ وَأَرْضًا
بِخَيْرٍ جَعَلَهَا صَدَقَةً.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ
أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.“

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ أَرَادَ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ. فَكَرِهَ النَّاسُ ذَلِكَ
وَأَحَبُّوا أَنْ يَدْعَهُ عَلَى هَيْئَتِهِ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ:
”مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ مِثْلَهُ.“

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:
”مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ.“

Amr b. Hâris şöyle söylemiştir: “Peygamber (sav) (vefat ettiğinde) silahından, beyaz katırından, bir de sadaka olarak bıraktığı Hayber (Fedek) arazisinden başka bir mal bırakmadı.”

(B2912 Buhârî, Cihâd, 86)

Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “İnsan ölünce şu üçü dışında amelleri(nin sevabı) kesilir: *Sadaka-i câriye (faydası süregelen hayır), faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât.*”

(M4223 Müslim, Vasiyye, 14)

Mahmûd b. Lebid anlatıyor: Osman b. Affân bir mescidi yaptırmak istedi. Ancak insanlar bundan hoşlanmayarak onu olduğu gibi bırakmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Osman, Resûlullah’ın (sav) şöyle buyurduğunu işittiğini nakletti: “*Kim Allah rızası için bir mescit yaparsa/yaptırırsa Allah da onun için cennette benzeri bir (ev) yapar.*”

(M7471 Müslim, Zühd, 44)

Enes b. Mâlik’ten rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Bir Müslüman bir ağaç diker de onun meyvesinden bir insan yahut hayvan yerse muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur.*”

(B6012 Buhârî, Edeb, 27)

Hz.

Ömer ilk defa böylesine güzel bir bahçe sahibi oluyordu. Hayber’de, kendisine ait yüz hayvanı satarak aldığı hurmalığı, gerçekten de Hz. Ömer’in o zamana kadar elde edemediği güzellikteydi. Hemen Resûlullah’ın huzuruna çıktı ve olanları anlattıktan sonra, “Ey Allah’ın Resûlü!” dedi, “Ben bu malımla Allah’ın rızasını kazanmak istiyorum. Onu nasıl değerlendirmemi uygun görürsünüz?” Allah Resûlü’nün Hz. Ömer’e bu arazi ile ilgili tavsiyesi asırlarca İslâm dünyasını çepeçevre saracak bir medeniyetin temel taşlarını oluşturacaktı. Ona, “*Dilersen aslını vakfet. Mahsulünü sadaka olarak dağıt.*” buyurdu. Hz. Ömer de bahçesini aslının satılmaması, hibe edilmemesi ve miras bırakılmaması şartıyla fakirlere, akrabalarına, kölelere, Allah yolundakilere ve yolculara tasadduk etti.¹

Yine Hz. Ömer, Medine’de bulunan Semğ isimli hurma bahçesini tasadduk etmek istemiş ve Efendimize gelerek, “Yâ Resûlallah! Ben çok nefis bir hurmalığa sahip oldum. Bu hurmalığı tasadduk etmek istiyorum.” demişti. Hz. Peygamber (sav) ise cevaben, “*Satılmaması, hibe edilmemesi, miras bırakılmaması ve ancak meyvesinden infak edilebilmesi şartıyla oranın aslını tasadduk et.*” buyurmuştu.²

Hz. Ömer halife olunca vakfının şartlarını ve kimler tarafından idare edileceğini bir vakıfname ile belirledi. Özü itibariyle aynı fakat ayrıntılarında bazı farklılıklar içeren iki belge yazdırdı. Bu vakıfnameyle o, Medine’de bulunan Semğ ve İbn Ekva’ isimli hurmalıkları³ ile diğer bazı mal varlıklarını Allah yolunda vakfettiğini belgelemiş oluyordu. Buna göre kızı Hz. Hafsa, söz konusu yerlerin idaresini yaşadığı sürece üstlenecek, daha sonra da bu hayırlı hareketi Ömer ailesinin ileri gelenleri devam ettireceklerdi. Mahsuller, fakirlere, yoksullara ve kendi yakınlarına infak edilecek fakat vakıf malları alınıp satılamayacaktı. Onun idaresini yüklenenlerin vakıf malından yemesi, yedirmesi ve gelirleri ile vakfın işlerini yürütecek bir köle satın almasında mahzur bulunmayacaktı.⁴

Bu vakfıyla Hz. Ömer, nesiller boyunca devam edecek büyük bir hayır kapısı açmıştı. Hz. Ömer’den sonra müminlerin annesi Hz. Hafsa ve kardeşi Abdullah b. Ömer, kendilerine ait bazı mülkleri katarak vakfın sınırlarını genişlettiler.⁵ Hz. Ömer ailesine mensup diğer fertler de yıl-

¹ M4224 Müslim, Vasiyyet, 15; N3634 Nesâi, Ehbâs, 3.

² B2764 Buhârî, Vesâyâ, 22.

³ İE1/222 İbnü’l-Esîr, Nihâye, I, 222.

⁴ D2879 Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 13; AV8/61 Azîmâbâdî, Avnû’l-ma’bûd, VIII, 61.

⁵ HM6078 İbn Hanbel, II, 125.

larca bu şerefli hizmeti yerine getirdiler ve böylece kesilmeyen bir sevap pınarı oluşturdular.

İslâm, kendisine uyanlara sürekli iyiliği emrediyor, toplum içerisindeki zayıf ve düşkün kimselerin ellerinden tutmalarını istiyordu. Zira bir Müslüman, mânevî yardımlarının yanı sıra maddî olarak da mümin kardeşini düşünüp kollamak zorundaydı. Bu konu, Allah'ın rızasını kazanmış bir toplum tesis etmede o kadar önemliydi ki Kur'ân-ı Kerîm birçok âyetinde gücü yeten Müslümanlardan fakirlere yardım etmelerini istemiş, Sevgili Peygamberimiz de bu önemli düsturu her fırsatta müminlere tebliğ etmişti. Özellikle, “*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.*”⁶ âyeti infak konusunda müminleri teşvik etmişti. Meselâ, Enes b. Mâlik'in üvey babası Ebû Talha,⁷ söz konusu âyeti işittiği zaman, hemen Beyruhâ isimli bahçesini Allah yoluna bağışlamıştı. Ebû Talha, ensarın en zenginlerindendi. Beyruhâ isimli bahçesi ise onun en sevdiği bahçesiydi. Bu bahçe mescidin hemen karşısında yer alıyordu. Zaman zaman Resûlullah buraya gelir ve onun içindeki sudan içerdi. “*Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz...*”⁸ âyeti inince Ebû Talha da en sevdiği bahçesini Allah yolunda tasadduk ettiğini açıkladı. Efendimiz, “*Bu, kazandıran bir mal!*” diye takdirlerini ifade etti ve bu bahçeyi Ebû Talha'nın kendi hısım ve akrabaları arasında pay etmesini istedi.⁹

İnfak çeşitlerinden birisi belki de en kârlısı bir malı vakfederek ilelebet insanlığın istifadesine sunmaktır. Çünkü sadaka olarak verilen bir malın harcanıp tükenmesi söz konusu iken vakıflar, uzun süre ihtiyaç sahiplerine hizmet sunabiliyordu. Fakirlerin ihtiyaçları tükenmek bilmediğine ve kısa süreli yardımların ardından tekrar muhtaç duruma düştüklerine göre, onların dertlerine kalıcı bir çözüm üretilmesi noktasında vakfın işlevi son derece kıymetli idi. Belki de Sevgili Peygamberimiz Hz. Ömer'e, “*İstersen aslını vakfet, mahsulünü sadaka olarak dağıt.*”¹⁰ buyururken bu maslahatı gözetmişti. Nitekim Efendimiz de Uhud Savaşı'nda şehid olan ve mallarının tasarrufunu Allah Resûlü'ne bırakan, Yahudi iken İslâm'ı seçen güzide sahâbî Muhayrik'in yedi parçadan oluşan mallarını vakfetmişti.¹¹

Ayrıca Amr b. Hâris'in, “Peygamber (sav) (vefat ettiğinde) silahından, beyaz katırından, bir de sadaka olarak bıraktığı Hayber (Fedek) arazisinden başka bir mal bırakmadı.”¹² şeklindeki sözlerinden de anlaşılacağı üzere Peygamber Efendimizin de vakfettiği bir arazi vardı. Hayber fethe-

⁶ Âl-i İmrân, 3/92.

⁷ RLS34 İbn Hibbân, Meşâhiru ulemâi'l-emsâr, s. 34.

⁸ Âl-i İmrân, 3/92.

⁹ B5611 Buhârî, Eşribe, 13; B1461 Buhârî, Zekât, 44.

¹⁰ M4224 Müslim, Vasiyyet, 15; N3634 Nesâî, Ehbâs, 3.

¹¹ ŞY1/173 Ömer b. Şebbe, Târihu Medîne, I, 173.

¹² B2912 Buhârî, Cihâd, 86.

dildiği zaman hurma bahçelerinin bulunduğu Fedek isimli arazide bulunan Yahudiler savaştan teslim olmuş fakat topraklarından çıkarılmaları karşılığında elde ettikleri ürünlerin yarısını Müslümanlara vermeyi teklif etmişlerdi. Hz. Peygamber de bu teklifi kabul etmişti. Savaşılmadan ele geçirilen topraklar ganimet olarak savaşa katılanlara dağıtılmayıp Hz. Peygamber'e kaldığı için¹³ Fedek, Efendimize tahsis edilmişti.¹⁴ O da Fedek'ten gelen geliri ihtiyaç sahibi yolculara ayırmıştı.¹⁵ Ayrıca söz konusu gelirleri bekârları evlendirmek için de kullanıyordu.¹⁶

Sözlükte “bir şeyi hapsetmek” anlamına gelen “vakıf”, terim olarak, “yararı kullara ait olacak şekilde bir malı, Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere mülkiyetinin devredilmesinden veya devralınmasından menetmek” demektir.¹⁷ Bu şekilde vakıf, câhiliye döneminde pek de bilinen bir şey değildi. Gerçi ibadethane gibi umuma açık hayır müesseseleri hemen her devirde bulunabilirdi. Ancak câhiliye döneminde gerçek anlamıyla fakiri koruyan vakıflar yapılmamıştı.

İşte Sevgili Peygamberimiz Hz. Ömer'e, “*Aslını vakfet.*” demekle âdeta bir zihin dönüşümü başlattı. Sahâbiler, vefatlarından sonra da amel defterini açık tutacak bu sevap kapısını çok iyi anlamış olmalıydılar. Bu yüzden imkân sahibi olan hemen her bir sahâbî mallarının bir kısmını Allah yolunda vakfediyor, bu uğurda çaba harcıyordu. Nitekim hicretin yedinci yılında Hayber'in fethinden döndükten sonra Resûlullah, Mescid-i Nebevî'yi genişletme ihtiyacı hissetmiş ve mescidin yanındaki bir arazi için, “*Kim filânoğullarının hurma kurutma yerini satın alırsa Allah onu bağışlar.*” buyurmuştu. Hz. Osman söz konusu araziyi satın almış ve Efendimizin tavsiyesi doğrultusunda mescide bağışlamıştı.¹⁸ Öte yandan Müslümanların kullanmasına izin vermeyen bir Yahudi'nin elinde bulunan Rûme kuyusu¹⁹ için de Allah Resûlü, “*Kim Rûme kuyusunu satın alırsa (ve Müslümanlara vakfederse) Allah onu bağışlar.*” buyurmuş, yine Hz. Osman bu kuyuyu alıp müminlerin istifadesine sunmuştu.²⁰

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da sahâbiler arasındaki vakıf şuuru yaygınlaşarak devam etmişti. Örneğin, Hz. Ali, Medine bölgesinde kuyularının çokluğuyla meşhur Yenbu' arazilerini vakfetmiş ve Hz. Ömer'inkine benzer bir vakıfname yazdırmıştı.²¹ Tâif'teki Veht arazisi de ibadete düşkünlüğü ve Hz. Peygamber'in hadislerini yazması ile tanınan Abdullah b. Amr'ın vakfıydı. O, söz konusu araziyi Amr b. Âsoğulları'na vakfetmişti. Nakledildiğine göre, Abdullah b. Amr, Resûlullah'tan işiterek

¹³ Haşr, 59/6-7.

¹⁴ D3016 Ebû Dâvûd, İmâre, 23, 24.

¹⁵ D2967 Ebû Dâvûd, İmâre, 18, 19.

¹⁶ D2972 Ebû Dâvûd, İmâre, 18, 19.

¹⁷ CTS328 Cürçânî, *Ta'rifât*, s. 328.

¹⁸ N3184 Nesâî, Cihâd, 44; Buhârî, *Müsakât*, 1 –bâb başlığı–.

¹⁹ İŞ6/491 İbn Battâl, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, VI, 491.

²⁰ N3184 Nesâî, Cihâd, 44.

²¹ MA19414 Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 375.

yazdığı hadis sahifesinin yanı sıra söz konusu vakfına o kadar çok değer veriyordu ki, “Hayatımda en çok hoşuma giden şey, şu es-Sahîfetü’s-sâdıka ve Veht arazisidir.” diyordu.²²

Bazı sahâbîler ise evlerini aslının satılmaması ve hibe edilmemesi şartıyla çocuklarına vakfediyorlardı. Meselâ, Erkam b. Ebu’l-Erkam, İslâm’ın ilk yıllarında Müslümanları barındıran Safâ tepesindeki evini oğullarına bağışlamıştı.²³ Nakledildiğine göre, Sa’d b. Ebû Vakkâs da evini kızına ve onun kız çocuklarına vakfetmiş; satılmamasını, hibe edilmemesini ve miras bırakılmamasını şart koşmuştu.²⁴

Sahâbîlerin bağışladıkları vakıflar amaçlarına ulaşmıştı. Onlar, sahiplerinin vefatlarından sonra da yıllarca varlıklarını korudu. Nitekim İmam Şâfiî, sahâbîlere ait özellikle Medine ve Mekke’de sayılamayacak kadar çok vakfın bulunduğunu ve kendi döneminde de hâlâ varlığını sürdürdüğünü söylemektedir.²⁵ Rivayet edildiğine göre, ensar arasında sekseni aşkın sahâbî mallarını vakfetmişlerdi.²⁶

Bazı sahâbîler gayri menkullerin yanı sıra, savaş aletlerini de vakfediyorlardı. Nitekim bazı Müslümanlar, ticaret için olduğu zannıyla Hâlid b. Velid’in zırh ve savaş aletlerinin zekâtını vermediğini Allah Resûlü’ne söylemişler ancak Efendimiz için doğrusunu şu ifadelerle açıklamıştı: “Siz Hâlid’e zulmediyorsunuz. O, zırhlarını ve savaş aletlerini Allah yolunda vakfetti.”²⁷

Sevgili Peygamberimiz, hem kendi arazilerini vakfederek hem de Hz. Ömer’e yaptığı tavsiyeyle vakıf anlayışını fiilî olarak başlatmış, “İnsan ölünce şu üçü dışında amelleri(nin sevabı) kesilir: Sadaka-i câriye (faydası süregelen hayır), faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât.”²⁸ buyurarak da bu işin ne kadar kârlı olduğunu ifade etmişti. Resûl-i Ekrem bize, ölümle birlikte amel defterinin kapanacağını, yalnızca bu üç amelin, deftere kaydedilmeye devam edeceğini haber vermişti bu sözleriyle. “Sadaka-i câriye”, “faydası devam eden sadaka” anlamına geliyordu. Cami yaptırmaktan misafirhane, okul, çeşme, köprü yaptırmaya, ağaç dikmeye kadar kişinin kendisinden sonrakilerin faydasına yaptığı tüm ameller...²⁹ Bunlar kişi ölse de sevap kazanmasına vesile olacak amellerdi. İlim öğrenmek de aynı şekilde insanın kendisinden sonra kalıcı bir eser bırakmasına ve dolayısıyla amel defterine sevapların yazılmasına bir vesileydi. Bu da kitap yazarak, hayırlı öğrenciler yetiştirilerek, okullar, üniversiteler, araştırma merkezleri açarak kısacası kişinin kendinden sonrakilere ilmini aktarabileceği hayırlı çalışmalar yapması ile gerçek-

²² DM505 Dârimî, Mukaddime, 43.

²³ ST3/242 İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 243; NM6129 Hâkim, *Müstedrek*, VI, 2211 (3/503).

²⁴ ŞY1/236 Ömer b. Şebbe, *Târîhu Medîne*, I, 236.

²⁵ AS9/41 Beyhakî, *Ma’rifetü’s-sünen*, IX, 41.

²⁶ AS9/41 Beyhakî, *Ma’rifetü’s-sünen*, IX, 41.

²⁷ M2277 Müslim, *Zekât*, 11; ŞN7/56 Nevevî, *Şerh ale’l-Müslim*, VII, 56.

²⁸ M4223 Müslim, *Vasiyye*, 14.

²⁹ İM242 İbn Mâce, *Sünnet*, 20.

leştirilmesi mümkün olan bir ameldi. Yine kişinin arkasından dua eden salih bir evlâda sahip olması da amel defterinin kapanmaması için bir sebepti. Evlâdın hayırlı olması da büyük ölçüde anne babanın gayret sarf edip evlâdını iyi yetiştirmesine bağlıydı. Çünkü kişi için ancak çalıştığı-
nın karşılığı vardı.³⁰ Evlâtlarını güzel yetiştiren kimseler, bu çabalarının karşılığını vefatlarının ardından da görecekleri.

Sahâbiler gibi onları takip eden nesiller de Peygamber Efendimizin yönlendirmesiyle vakıfların kesintisiz bir hayır çeşmesi olduğunu, dünya ve âhirette birçok yararlar sağlayacağını idrak etmişlerdi. Mallarını Allah rızası için vakfedenler, hayatları boyunca muhtaç kimselerin yüzlerindeki tebessümlerle huzur içinde yaşayacaklar, öldükten sonra da vakıfları sayesinde sevap kazanmayı sürdürecektik.

Sadaka-i câriye, Allah rızası gözetilmiş bütün vakıfları içine alıyordu. Bu bir anlamda iyiliklerin sürekli hâle gelmesi ve hayrın düzenli bir şekilde yayılmaya devam etmesi demektir. İçerisinde Allah'a ibadet edilen mescitler ve ilim tahsil edilen okullar başta olmak üzere, insanlara hatta can taşıyan her bir varlığa yarar sağlayan müesseseler kurmak da bir sadaka-i câriye idi. Bu vakıflar, toplumda devletin ulaşamadığı, bireylerin de tek başına göremediği muhtaçların yardımına koşuyor, toplum içindeki sorunlar yine toplum tarafından çözülüyordu. Muhtaç kimseler, bizzat zengin bir şahıstan minnet duyarak yardım almak yerine müessesleşmiş kurumlardan gönül huzuru ile ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. Böylece, zekât, sadaka veya diğer yardımların yanı sıra vakıf müessesesi sayesinde de zengin ve fakir arasındaki derin uçurumların oluşması engelleniyor, iki grup arasında kaynaşma temin ediliyordu. Başka bir deyişle vakıflar, malın sadece zenginler arasında dolaşımını engelleyen, onlardan fakirlerin de istifadesini sağlayan hayır işlerinin kurumsallaşması anlamını taşıyordu. Aslında bu, imkânlarını kullanarak zengin olduğu topluma karşı bir şahsın vefa borcuydu. Vakıflar, bu borcu ödemek isteyen ve toplumun gerçek anlamdaki fakirlerine ulaşmaya çalışan zenginler için de gerçek bir köprüydü.

İslâm'ın ilk yıllarından itibaren vakıflar maddî ve mânevî olarak birçok fayda içermesi sebebiyle artarak gelişti. Raşid halifeler dönemi, Emevîler, Abbâsîler ve nihayetinde Osmanlılarda İslâm dünyasının dört bir yanı farklı alanlarda vakıflarla donatıldı. Kişiler kendileri ve aileleri adına vakıf kurmakla kalmayıp geçmiş peygamberler ve salih kimseler

³⁰Necm, 53/39.

adına bile vakıf tesis ettiler. Hatta ilk fırsatta insanın aklına gelmeyecek, belki de ayrıntı olarak görülecek konulara bile dikkat edildi ve söz konusu açıkları kapatan vakıflar kuruldu. Bu vakıflar o kadar çeşitli, o kadar farklıydı ki bu durum gerçekten de bir Müslüman'ın hayata ve canlılara bakışındaki inceliğini ve mânevî âlemdeki derinliğini gösteriyordu.

Zamanla bir vakfın giderlerini karşılamak için çeşitli akarların gelirleri de ilgili vakfa bağlanır oldu. Vakıfların gelirleri arttıkça onlar sayesinde yatırım yapılan ilim, sanat, zanaat gibi birçok alanda gelişim sağlandı. Vakıflar aşsıza aş, iş arayana iş, evlenmek isteyenlere mutluluk kaynağı oldular. İlim yolcularına sınırsız bir imkân, sanatkârlara da huzurlu ortamlar sundular. Hastalar için bir yardım eli, yaşlılar için güzel bir dosttular. Yuvatsız kuşlar için mükemmel bir barınaktı onlar. Dağdaki yırtıcı hayvanlar bile unutulmadılar.

Vakıf, gerçekten kutlu bir yoldu. Bu uğurda yapılacak en küçük bir hayrın kat kat karşılığının verileceğine hiç şüphe yoktu. Mahmûd b. Lebîd'in anlattığına göre, Hz. Osman (ra) bir mescidi yaptırmak istemişti. Ancak insanlar bundan hoşlanmayarak onu olduğu gibi bırakmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Osman, Resûlullah'ın (sav) şöyle buyururken işittiğini nakletti: *"Kim Allah rızası için bir mescit yaparsa/yaptırırsa Allah da onun için cennette benzeri bir (ev) yapar."*³¹

Bu mescidin büyük bir mescit olması da gerekmiyordu. Resûlullah'ın ifade ettiği üzere, küçücük bir mescide dahi bu mükâfat verilmişti: *"Her kim kaya kuşu yuvası gibi veya daha küçük bir mescit yaparsa Allah da onun için cennette bir ev yapar."*³² Hz. Peygamber (sav) sadece mescit değil insanların istifadesine sunulan her türlü vakıf karşılığında büyük mükâfatlar verileceğini bildiriyordu: *"Bir Müslüman bir ağaç diker de onun mahsulünden bir insan yahut hayvan yerse muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur."*³³

Hz. Peygamber'in ashâbını vakfa teşviki ve ashâbı ile birlikte çeşitli şekillerde vakıfta bulunarak kendilerinden sonraki nesillere örnek olmaları İslâm toplumunda vakıf geleneğinin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. İslâm toplumunda sadaka-i câriye ile başlayan bu vakıf geleneği, zamanla Allah rızasını gözeten hayırseverlerin ortaya koydukları eser ve hizmetler ile bir vakıf medeniyeti hâline gelmiştir. Camiler, köprüler, okullar, üniversiteler açılmış, Müslüman olsun veya olmasın tüm insanların ihtiyaçları giderilmiş, açlar doymuş, evsizler başlarını sokacak bir yer bulmuş,

³¹ M7471 Müslim, Zühd, 44.

³² İM738 İbn Mâce, Mesâcid, 1; HM2157 İbn Hanbel, I, 242.

³³ B6012 Buhârî, Edeb, 27.

hayvanlar için bile özel vakıflar kurulmuştur. Böylece vakıflar, İslâm kültürünün sosyal hayattaki simgesi hâline gelmiştir. İslâm'ın ilk yıllarından bugüne, en ince ayrıntısına kadar toplumun ihtiyaç duyabileceği her konu ile ilgili açılan vakıflar ve yapmış oldukları hizmetler düşünüldüğünde, vakıfların bu işlevi daha iyi anlaşılacaktır.

Neticede İslâm medeniyeti, inananlara her konuda yardımlaşmayı öneriyor, bununla sadece kendi mensuplarının değil bütün insanlığın hatta Allah'ın yarattığı her şeyin faydalanmasını amaçlıyordu. Bu durumun kurumsallaşmış hâli olan vakıflar, yüzyıllar boyunca nesiller arasında köprü vazifesi görmüş, günümüz dünyasında da İslâm medeniyetinin ebedî mühürleri olmuştur. Bu vakıfların korunup amaçlarına uygun olarak kullanılması sonraki nesillerin asli görevidir. Bununla birlikte modern dünyada ortaya çıkan veya farklı şekillerde gelişen toplumsal sorunların çözümü için de günün şartlarına uygun yeni vakıfların kurulup yaşatılması zorunlu görünmektedir.